

УДК 347.65/.68

**О. Печений**, доцент кафедри цивільного права № 1 Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», кандидат юридичних наук

## Деякі аспекти спадкування прав щодо юридичних осіб

Для спадкового права спадщина є базовою, основоположною категорією, без якої не можуть виникати спадкові правовідносини, здійснюватись спадкові права. Однак ні Цивільний кодекс України (далі — ЦКУ), ні інші акти цивільного законодавства не містять визначення спадщини, у ст. 1218 ЦК лише йдеться про склад спадщини, до якого входять усі права та обов'язки, що належали спадкодавцеві на момент відкриття спадщини. В аспекті досліджуваного питання слід окреслити певні особливості спадщини.

По-перше, доктриною цивільного права в поняття спадщини вкладається майновий зміст, хоча його трактування в наукових дослідженнях дещо відрізняється: як сукупності майнових прав, що переходять після смерті особи до її спадкоємців (В. І. Серебровський), як майна, яке належало померлому і майнових прав, зокрема, прав на отримання авторської винагороди, прав вимоги за зобов'язаннями (М. В. Гордон), як майнових прав і майнових обов'язків (Б. С. Антимонов). Окремими авторами спадщина розглядається як майновий конгломерат<sup>1</sup>. При розробці Книги шостої ЦКУ реалізовано підхід, за яким до складу спадщини, за концепцією розробників, входять права та обов'язки спадкодавця, а не конкретні предмети, речі, майно. Така позиція якісно відрізняє ЦКУ від ЦК РФ і від цивільних кодексів європейських країн. Сучасні російські автори наголошують на правильності такого формулювання, вказуючи, що спадкова маса — це у жодному разі не саме майно, а сукупність (комплекс) майнових прав та обтяжуючих їх обов'язків<sup>2</sup>. Відображення у російському законодавстві спадщини як сукупності речей та іншого майна обумовлюється тим, що таке розуміння історично склалося на-

<sup>1</sup> Коментарій к части третьей Гражданского кодекса Российской Федерации / под ред. А. Л. Маковского, Е. А. Суханова. — М. : Юристъ, 2002. — С. 51.

<sup>2</sup> Белов В. А. Гражданское право Т. III: Особенная часть. Абсолютные гражданско-правовые формы : учебник / В. А. Белов. — М. : Юрайт, 2012. — С. 983.

багато раніше. Втім не можна не навести досить вагомих аргументів, які коливають загальну позитивну оцінку визначення складу спадщини за ст. 1218 ЦКУ. Так, на думку І. В. Жилінкової підхід законодавця до визначення складу спадщини важко визнати вдалим, оскільки поняття «майно» є найбільш широким у цивільному праві, а права і обов'язки є лише складовими частинами майна (у контексті визначення майна за ч. 1 ст. 190 ЦК) і не вичерпують його змісту<sup>1</sup>. Автору не можна відмовити у достатньому рівні обґрунтованості своїх суджень, оскільки іноді сам законодавець вказує на існування у спадкових правовідносинах певних правових утворень, які не будучи правами, тим не менш можуть переходити до спадкоємців. Наприклад, можливість спадкоємця при набутті права власності за набувальною давністю приєднати до часу свого володіння увесь час, протягом якого цим майном володіла особа, чийм спадкоємцем вона є (ч. 2 ст. 344 ЦКУ). Виходячи з цих міркувань, окремі дослідники пропонують закріпити на законодавчому рівні, що в порядку спадкування можуть переходити не тільки суб'єктивні права і обов'язки, а й правові утворення, які перебувають на шляху від правоздатності до суб'єктивного права<sup>2</sup>. Однак нам видається, що реалізувати таку пропозицію виходячи із сучасного рівня законодавчої техніки буде досить складно.

По-друге, до складу спадщини входять усі права та обов'язки, що належали спадкодавцеві за життя і не припинилися внаслідок його смерті. Охоплення спадщиною усіх прав і обов'язків спадкодавця зумовлює необхідність враховувати їх юридичну неоднорідність. При цьому не тільки у змісті цих прав і обов'язків, що диктує виокремлення у складі спадщини права власності, речових прав на чуже майно, зобов'язальних прав вимоги, майнових прав інтелектуальної власності, майнових прав щодо юридичних осіб, а й у процедурі переходу цих прав від спадкодавця до спадкоємців. Інакше кажучи, поряд із об'єктами, які спадкуються за єдиними правилами, існують і об'єкти (права і обов'язки), щодо яких встановлені особливі правила переходу в порядку спадкування. Причому ці правила містяться не тільки в ЦК, а й в інших законах. До таких прав, поряд із правами на земельні ділянки, правами на об'єкти, обмежені у цивільному обороті, правами вимоги, слід віднести права і обов'язки щодо юридичних осіб.

<sup>1</sup> Жилінкова І. В. Актуальні питання спадкового права України / І. В. Жилінкова : Матеріали до семінару. – Х. : Ксилон, 2009. – С. 1–3.

<sup>2</sup> Кириллова Е. А. Основания наследования в гражданском праве Российской Федерации : монографія / Е. А. Кириллова. – М. : Инфра-М, 2012. – С. 44.

Проблематика спадкування прав і обов'язків щодо юридичних осіб є багатоаспектною. Перш за все підлягає дослідженню питання про зміст і види цих прав. Слід зазначити, що дане питання не можна віднести до кола широко розроблених у працях вітчизняних цивілістів. В основному автори обмежуються коротким посиланням на можливість спадкування частки у статутному капіталі господарського товариства<sup>1</sup> або вказують, що «об'єктом спадщини можуть виступати так звані корпоративні права»<sup>2</sup>. Останнє твердження взагалі є концептуально помилковим, оскільки корпоративні права виступають не об'єктом, а змістом цивільних правовідносин, а тому включатись до складу спадщини не можуть. Більше того, оскільки корпоративне правовідношення визначається в літературі як врегульоване нормами цивільного права єдине, складне, внутрішньоорганізаційне суспільне відношення майнового характеру, що виникає між юридичними особами, заснованими на засадах участі (членства), — корпорацією та її учасниками (членами) у момент набуття останніми прав участі (членства), що опосередковують процес їх майнової та немайнової участі у діяльності корпорації<sup>3</sup>, то досягти правонаступництва повною мірою можливо лише у частині прав, що опосередковують майнову участь у діяльності юридичної особи.

Більш детальними є висновки, зроблені І. М. Кучеренко, яка, аналізуючи права щодо юридичних осіб у широкому розумінні, вказала на можливість спадкування права на одержання нарахованих грошових коштів (сум) прибутку (дивідендів), права на одержання грошових сум, нарахованих учаснику (спадкодавцю) у випадку виходу (виключення, вибуття) із товариства, а також у випадку ліквідації товариства, спадкування прав щодо приватного підприємства, спадкування єдиного майнового комплексу фермерського господарства, прав щодо майнових та земельних паїв колективних сільськогосподарських підприємств<sup>4</sup>. Із наведеного спектра майнових прав щодо юридичних осіб слід виокремити (в аспекті спадкування) право на частку (пай) у статутному

<sup>1</sup> Ромовська З. В. Українське цивільне право. Спадкове право : підручник / З. В. Ромовська. – К. : Алерта ; КНТ; ЦУЛ, 2009. – С. 59.

<sup>2</sup> Заїка Ю. О. Спадкове право в Україні: Становлення і розвиток : монографія / Ю. О. Заїка. – 2-ге вид. – К. : КНТ, 2007. – С. 59.

<sup>3</sup> Ломакин Д. В. Теория корпоративных правоотношений: от мифа к реальности / Д. В. Ломакин // Хоз-во и право. – 2009. – № 7. – С. 50–72.

<sup>4</sup> Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар. Т. 12 : Спадкове право / за ред. проф. І. В. Спасиво-Фатеевої. – Х. : Страйд, 2009. – С. 29–52.

(складеному) капіталі підприємницького товариства, право на одержання грошових сум (майна) та деякі інші права. При цьому значення повноцінного об'єкта спадкування має право на частку, пай у статутному (складеному) капіталі підприємницького товариства. Проаналізуємо його на прикладі спадкування права на частку у статутному капіталі товариства з обмеженою відповідальністю.

Проблема спадкування права на частку у статутному капіталі ТОВ викликає складнощі у двох аспектах. По-перше, складною і неоднозначною вбачається відповідь на питання про предмет спадкового правонаступництва, тобто що саме спадкується і переходить до спадкоємців. А по-друге, реалізація спадкоємцями своїх прав щодо частки у статутному капіталі ТОВ та інших підприємницьких товариств є *стадійною* і не повною мірою вписується у класичні канони оформлення спадкових прав. Невипадково у цивільному праві європейських країн, наприклад Франції, спадкування прав учасників господарських товариств поряд зі спадкуванням зобов'язальних прав за окремими договорами, спадкуванням сімейних реліквій, авторських прав, місць поховання на цвинтарі розглядається як аномальне спадкування, із запровадженням винятків із загальних правил<sup>1</sup>.

Передусім слід визначити, *що* в аспекті досліджуваного питання, входить до складу спадщини.

З одного боку, не викликає сумнівів, що до складу спадщини входить право на частку у статутному капіталі ТОВ, яке, будучи майновим правом, належало спадкодавцеві за життя. Причому, виходячи з буквального розуміння ст. 1218 ЦКУ, до складу спадщини включається не сама частка у статутному капіталі, а право на неї. Однак у судовій практиці, навіть на рівні вищих судових інстанцій ця теза не завжди сприймається. Так, скасовуючи ухвалу апеляційного суду і передаючи справу на новий апеляційний розгляд, Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ вказав, що відповідно до ст. 12 Закону України «Про господарські товариства» товариство є власником майна, переданого йому учасниками у власність як вклад до статутного (складеного) капіталу; продукції, виробленої товариством у результаті господарської діяльності; одержаних доходів; іншого майна, набутого на підставах, не заборонених законом. Тому, на думку касаційного суду, вклад до статутного фонду господарського

<sup>1</sup> Guevel D. Successions. Liberalites. – 2e ed. / D. Guevel. – Paris Armand Colin, 2004. – P. 59. Jubault Ch. Lea successions. Les liberalites. Montchrestien, EJA, 2005. – P. 262–264.

товариства не є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя та не може входити до складу спадщини<sup>1</sup>. Така позиція є глибоко помилковою. По-перше, суд не відмежував понять вкладу до статутного капіталу товариства і частки у статутному капіталі, що є різними, оскільки вклад існує тільки у момент його внесення. А по-друге, суд не побачив різниці між майном, правами і обов'язками самого товариства і правами учасників щодо цього товариства як юридичної особи. До складу спадщини включається не майно товариства, про яке йдеться у ст. 12 Закону України «Про господарські товариства», а права його учасників на частку у статутному капіталі товариства.

Право на частку у статутному капіталі необхідно відмежовувати від права на участь у товаристві. Право на участь у товаристві (ст. 100 ЦКУ) як немайнове право до складу спадщини не включається, тоді як право на частку (пай), будучи правом майновим, переходить до спадкоємців. У зв'язку з цим слід звернути увагу на роз'яснення, викладені у Постанові Пленуму Верховного Суду України № 7 від 30.05.2008 р. «Про судову практику у справах про спадкування», за якою, вирішуючи спір про спадкування частки учасника підприємницького товариства, необхідно враховувати, що це допускається статтями 130, 147, 166 ЦКУ, статтями 55, 69 Закону України «Про господарські товариства» і не підпадає під заборону п. 2 ч. 1 ст. 1219 ЦКУ. При цьому спадкується не право на участь, а право на частку у статутному (складеному) капіталі. Видається, що не зовсім точною є думка З. В. Ромовської, яка вважає, що принципово допускається можливість успадкування членства у господарському товаристві або, наприклад, у Товаристві аристократичних родин<sup>2</sup>, оскільки авторкою допускається неправомірне ототожнення права на участь і права на частку (пай).

Вірніше говорити, що право на частку включається до складу спадщини і переходить до спадкоємців, а право на участь до складу спадщини не включається, зі смертю спадкодавця припиняється і виникає у того, хто успадкував частку, але тільки з прийняттям останнього до товариства.

Слід сказати, що законодавець при визначенні специфіки спадкування окремих об'єктів (статті 1225–1232<sup>1</sup> ЦКУ) не визначив особли-

<sup>1</sup> Ухвала колегії суддів судової палати у цивільних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 22.06.2011. Справа № 6-6662св10 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/16772820>.

<sup>2</sup> Ромовська З. В. Українське цивільне право. Спадкове право : підручник / З. В. Ромовська. – К. : Алерта ; КНТ ; ЦУЛ, 2009. – С. 49.

востей спадкування права на частку, які б враховували природу цього права, що, на нашу думку, не випадково. Аналіз норм ЦК, які регулюють перехід частки учасника ТОВ до інших осіб, наприклад ст. 147, свідчить, що законодавець застосовує не зовсім характерний для спадкування термін «перехід частки до спадкоємців», хоча вірніше було б казати «включення до складу спадщини». Очевидно, цим законодавець прагнув підкреслити специфіку спадкування права на частку, яка виявляється у тому, що, відповідно до ч. 5 ст. 147 ЦКУ, частка переходить до спадкоємця фізичної особи, якщо статутом товариства не передбачено, що такий перехід допускається лише за згодою інших учасників товариства. Відповідно підлягає вирішенню питання про момент переходу до спадкоємців права на частку. Цей момент може бути пов'язаний з кількома обставинами: відкриття спадщини (ч. 1, ч. 2 ст. 1220 ЦКУ), прийняття спадщини спадкоємцем (ст. 1268 ЦК), видача спадкоємцю свідоцтва про право на спадщину (статті 1296, 1298 ЦКУ), внесення змін до складу учасників товариства та ін. Видається, що в цьому випадку необхідно застосовувати ч. 5 ст. 1268 ЦКУ, у якій, враховуючи особливості акта прийняття спадщини, міститься положення про належність спадщини спадкоємцеві з моменту її відкриття, незалежно від часу прийняття. Тому право на частку у статутному капіталі, перебуваючи у складі спадщини, виникає у спадкоємців з моменту її відкриття. Саме на цей момент визначається розмір частки, її вартість, інші показники. Частка як цінність, виражена у грошовій формі, входить до складу спадщини і переходить до спадкоємців відповідно до загальних правил, тобто з моменту відкриття спадщини<sup>1</sup>. Некоректно пов'язувати момент переходу частки із моментом прийняття спадщини, ні тим більше з рішенням загальних зборів про зміну складу учасників, ні з внесенням змін до статуту товариства. Адже воля інших учасників товариства не може виключити переходу частки до спадкоємців<sup>2</sup>.

Однак необхідно мати на увазі, що, хоча право на частку і виникає у спадкоємців із моменту відкриття спадщини, здійснити це право вони можуть лише у межах тих правомочностей, які мають спадкоємці щодо спадщини. Коло юридично значимих дій, зокрема, правочинів, які можуть бути вчинені щодо спадщини, має досить вузький характер

<sup>1</sup> Новоселова Л. А. Наследование доли в уставном капитале общества с ограниченной ответственностью / Л. Новоселова // Хоз-во и право. – 2010. – № 11. – С. 26–47.

<sup>2</sup> Там само.

і зумовлене природою спадщини. Так, цивільне законодавство України допускає такі дії зі спадщиною, як прийняття спадщини (ст. 1268 ЦКУ), відмова від прийняття спадщини (ст. 1273 ЦКУ), поділ спадщини (ст. 1278 ЦКУ), перерозподіл спадщини (ст. 1280 ЦКУ), управління спадщиною (ст. 1285 ЦКУ), оформлення, державна реєстрація прав на спадщину (статті 1296–1299 ЦКУ). Натомість у національній правовій системі не передбачається укладання зі спадщиною таких звичайних для інших об'єктів правочинів, як купівля-продаж, дарування, застава, найм тощо.

Право на частку у статутному капіталі, «вивільнене» зі складу спадщини, виникає у спадкоємців з того моменту, коли припиняються спадкові відносини, тобто з моменту отримання свідоцтва про право на спадщину. З цього часу у них виникає право набути (не набути) статус учасника товариства.

Існує позиція, що спадкоємець може стати учасником товариства і без отримання свідоцтва про право на спадщину щодо частки у статутному капіталі, наприклад, коли він є спадкоємцем за заповітом, відповідно до якого він успадковує частку у статутному капіталі. Видається такий підхід необґрунтованим, оскільки його реалізація може призвести до порушення прав спадкоємців, які мають право на спадщину незалежно від змісту заповіту (ст. 1241 ЦКУ) або ж вважаються такими, що прийняли спадщину, якщо ними не подано заяву про відмову від її прийняття (ч. 3, ч. 4 ст. 1268 ЦКУ).

Таким чином, спадкоємець реалізує свої спадкові права щодо частки у статутному капіталі шляхом отримання в нотаріальному порядку свідоцтва про право на спадщину, однак після цього повинен отримати згоду інших учасників товариства. Спадкоємці набувають права стосовно ТОВ (зокрема право на отримання вартості частки померлого у грошовому виразі), але не стають автоматично учасниками товариства з правами, що обумовлені часткою у статутному капіталі. Можливість набуття статусу учасника може відповідно до статуту ТОВ пов'язуватись із наявністю згоди інших учасників товариства, про що йдеться у ч. 5 ст. 147 ЦКУ. Оскільки ця норма не встановлює форми і порядку надання згоди іншими учасниками, практичне наповнення змісту норми може істотно відрізнитись. Виділимо три основних підходи до розуміння положень ч. 5 ст. 147 ЦКУ.

Перший. Окремого рішення про прийняття спадкоємців до кола учасників не вимагається.

Другий. Прийняття спадкоємців до складу учасників ТОВ здійснюється загальними зборами учасників.

Третій. Питання про прийняття спадкоємців розглядається і вирішується кожним учасником окремо.

Відповідно до роз'яснень судових органів (п. 30 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 24.10.2008 р. «Про практику розгляду судами корпоративних спорів», Узагальнення практики вирішення корпоративних спорів), прийняття рішення про вступ спадкоємця ( правонаступника) учасника до ТОВ (ТДВ) належить до компетенції загальних зборів учасників. Таким чином, суди при застосуванні ч. 5 ст. 147 ЦКУ схилиються лише до одного варіанта вирішення проблеми.

Видається, що цей підхід є результатом занадто звуженого погляду на проблему і не вирішує усіх питань, які можуть виникнути.

По-перше, роз'яснення судових органів не узгоджуються з буквальним змістом норми ЦКУ, де йдеться *про згоду інших учасників*, а не про рішення загальних зборів.

По-друге, не враховується ситуація, коли загальні збори учасників товариства провести неможливо. Наприклад, помер єдиний учасник товариства. У цьому випадку наведені роз'яснення взагалі втрачають сенс.

По-третє, частка спадкодавця може бути настільки значною (наприклад 80 %), що унеможливило скликання загальних зборів.

Отже, оформлення вступу спадкоємця до ТОВ шляхом прийняття рішення виключно загальними зборами учасників не може вважатися єдиним вірним підходом до вирішення проблеми, воно є лише однією з форм, в які втілюється згода інших учасників товариства. Така форма може бути і іншою (наприклад, заяви інших учасників товариства, опитування цих учасників), що буде відповідати змісту ч. 5 ст. 147 ЦКУ. Виходячи з цього, видається, що більш ґрунтовно підійшов до тлумачення зазначеної норми Вищий господарський суд України. Згода інших учасників товариства на вступ до товариства може бути виражена як одноголосно прийнятим рішенням загальних зборів учасників про прийняття спадкоємця або правонаступника до складу учасників товариства, так і в інший спосіб, який підтверджує волевиявлення кожного з учасників товариства. Якщо статутом перехід частки у статутному капіталі до спадкоємців або правонаступників не обмежений необхідністю одержання згоди інших учасників товариства, частка учасника товариства переходить до його спадкоємців або правонаступ-



ників на підставі документів, що посвідчують право на спадщину або правонаступництво (п. 3.2.4 Рекомендацій ВГСУ від 28.12.2007 р. № 04-5/14 «Про практику застосування законодавства у розгляді справ, що виникають з корпоративних відносин»).

Необхідно наголосити, що питання надання згоди на вступ до товариства є компетенцією учасників і не може бути предметом судового розгляду. Відповідно, позови спадкоємців до товариства про зобов'язання останнього прийняти їх до товариства задоволенню не підлягають. Причому це стосується усіх видів товариств, а не тільки ТОВ. Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ, скасовуючи постановлені по справі судові рішення, зазначив наступне. Зобов'язуючи гаражно-будівельний кооператив «Відрадий-1» прийняти спадкоємця в члени кооперативу, суди не врахували, що порядок набуття членства у ГБК встановлено статутом кооперативу, а тому спосіб захисту права на участь у кооперативі, обраний позивачкою, шляхом зобов'язання в судовому порядку прийняти її до кооперативу не входить до компетенції суду<sup>1</sup>.

Чинне законодавство не передбачає порядку і строків звернення спадкоємців із відповідною заявою до товариства, а так само чітко не регламентує і відповідних дій із боку товариства, що є певним недоліком законодавця, оскільки цим створюється стан невизначеності у корпоративних правовідносинах. Цю прогалину може бути усунено шляхом прийняття товариством відповідного власного локального акта.

За відсутності спадкоємців за заповітом і за законом усунення їх від права на спадкування, неприйняття ними спадщини, а також відмови від її прийняття виникають умови для визнання спадщини відумерлою, а орган місцевого самоврядування за місцем відкриття спадщини зобов'язаний подати до суду заяву про визнання спадщини відумерлою (ч. 1 ст. 1277 ЦКУ). Слід сказати, що перелік умов відумерлості спадщини є вичерпним і розширювальному тлумаченню не підлягає. Тому якщо спадкоємець прийняв спадщину, але не звернувся до товариства із заявою про прийняття, відмовився від прийняття до складу товариства або товариством йому відмовлено, або ж є підстави для переходу частки у статутному капіталі до товариства

<sup>1</sup> Рішення суддів судової палати у цивільних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 29.02.2012 р. Справа № 6-3063св12 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: // <http://reyestr.court.gov.ua/Review/21841140>.

(відповідно до статуту і локальних актів товариства), умови для визнання спадщини відумерлою відсутні. Оскільки перехід відумерлої спадщини до територіальної громади не є спадкуванням, у цьому випадку територіальною громадою набувається лише право на частку у статутному капіталі, відповідно вона не може розраховувати на прийняття до складу товариства, а лише на виплату вартості частки, право на яку перейшло до неї як відумерла спадщина.

Окремо слід зупинитись на питаннях захисту прав та інтересів окремих осіб при спадкуванні частки у статутному капіталі ТОВ, причому необхідно сказати, що в цій площині мають враховуватись права та інтереси як спадкоємців, так і самого товариства.

Досить типовою є ситуація, коли спадкоємці за певних причин не можуть отримати свідоцтво про право на спадщину, наприклад, вони позбавлені можливості документально підтвердити склад спадкового майна і належність його спадкодавцеві. Так, по одній зі справ нотаріус відмовив у видачі свідоцтва про право на спадщину, оскільки товариством на нотаріальний запит не було надано довідки про розмір у відсотковому вираженні частки у статутному капіталі.

У такому разі за відсутності у спадкоємця необхідних для видачі свідоцтва про право на спадщину документів нотаріус роз'яснює йому процедуру вирішення зазначеного питання в судовому порядку (підп. 4.18 п. 4 гл. 10 розд. II Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затвердженого наказом Міністерства України від 22.02.2012 р. № 296/5). За відсутності можливості оформити спадкові права шляхом отримання свідоцтва про право на спадщину спадкоємець не позбавлений можливості звернутися до суду з позовом про визнання права на частку у статутному капіталі товариства. Відповідачем у справах з такими вимогами буде саме товариство, третіми особами повинні бути залучені інші спадкоємці. При розгляді позову підлягають встановленню такі обставини: факт відкриття спадщини і прийняття її позивачем, іншими спадкоємцями; вид спадкування; належність частки у статутному капіталі ТОВ спадкодавцеві, її розмір, сплата частки у статутному капіталі на момент відкриття спадщини. Рішення суду, яким задоволено позов, є підставою для звернення спадкоємця до товариства із заявою про прийняття до складу учасників. При цьому, розглядаючи питання про визнання права на частку, суд не може вирішувати питання про визнання спадкоємця учасником ТОВ, оскільки це є виключною компетенцією самого товариства.

Права та охоронювані інтереси спадкоємців потребують захисту у випадку, коли спадкоємець, отримавши свідоцтво про право на спадщину, звернувся із відповідною заявою до ТОВ, однак у прийнятті до складу учасників йому відмовлено. Оскільки дане питання вирішується товариством на власний розсуд, спадкоємець не вправі оскаржувати відмову у прийнятті до складу учасників товариства, незалежно від мотивів її винесення та способу оформлення (рішення загальних зборів чи інший спосіб). У разі пред'явлення спадкоємцем позовів про визнання відмови недійсною, такі вимоги задоволенню не підлягають. Спадкоємець може захищати свої права лише позовом про стягнення вартості успадкованої частки у статутному капіталі ТОВ. Відповідачем у цьому випадку також виступає саме товариство. Справи такої категорії хоча набувають ознак корпоративних спорів, однак, за суб'єктивним складом підвідомчі загальним, а не господарським судам, оскільки спадкоємці ще не набули статусу учасника товариства, як того вимагає п. 4 ч. 1 ст. 12 ГПК України. Вищий господарський суд України роз'яснив із цього приводу, що ст. 12 ГПК не відносить до складу сторін корпоративного спору осіб, які мають право на набуття корпоративних прав шляхом вступу до господарського товариства або придбання акцій. Тому господарським судам слід виходити з того, що справи у спорах, вступом до господарських товариств спадкоємців, правонаступників, осіб, яким було відчужено частку у статутному капіталі господарських товариств тощо, розглядаються залежно від суб'єктного складу сторін спору загальними або господарськими судами (підп. 1.10 п. 1 Рекомендацій ВГСУ від 28.12.2007 р. № 04-5/14 «Про практику застосування законодавства у розгляді справ, що виникають з корпоративних відносин»).

Складнішою є ситуація, коли у відповідь на заяву спадкоємця товариство не вчиняє жодних дій, не приймає рішень про прийняття його до складу товариства чи відмову у прийнятті. У такому разі при визначенні належного способу захисту прав спадкоємця у судовій практиці припускаються помилок. Так, А. звернувся до суду із позовом, в якому просив про виділення частки у майні товариства в натурі, тобто виділити йому в натуральній формі у власність частину будівлі ресторану загальною площею 258,3 кв. м, що становить 18,42/100 частини будівлі, вартістю 3161858,06 грн. Місцевий суд у позові відмовив. Рішенням апеляційного суду позов А. було задоволено, виділено у власність

позивача з майна ТОВ у будівлі ресторану певні приміщення. Суд касаційної інстанції дійшов висновку про необхідність скасування рішення апеляційного суду із залишенням у силі рішення суду першої інстанції. Колегія суддів суду касаційної інстанції зазначила, що суд першої інстанції, відмовляючи в задоволенні позовних вимог, дійшов вірного висновку про те, що права А. не порушені, оскільки він має можливість захистити свої права шляхом подання позову до суду про повернення йому частки в грошовій формі<sup>1</sup>. Таким чином, спадкоємець має право подати позов про стягнення з товариства вартості частки у грошовій формі.

Законодавство ніяк не вирішує питання про захист прав самого товариства від недобросовісних спадкоємців, які, зокрема, зволікають тривалий час із прийняттям рішення про вступ або відмову у вступі до товариства. Тому при прийнятті Закону про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю, який наразі опрацьовується, доцільно передбачити у цьому випадку, що, коли протягом певного строку (наприклад, три роки) із дати смерті учасника товариство не отримало від спадкоємця заяви щодо прийняття до товариства, загальні збори учасників залежно від розміру частки спадкодавця можуть прийняти рішення про ліквідацію товариства або про платне вилучення його частки на користь товариства.

### **Печений О. Некоторые аспекты наследования прав в отношении юридических лиц**

В статье исследуются особенности перехода к наследникам прав в отношении юридических лиц, носителем которых был наследодатель. Выделяются и анализируются такие права в отношении юридических лиц, как право на получение денежных выплат при ликвидации, при выходе (исключении) участника, право на долю в уставном капитале хозяйственного общества.

На примере права на долю в уставном капитале общества с ограниченной ответственностью анализируются процедурные аспекты осуществления наследниками права на наследство, в составе которого находится право на долю в уставном капитале общества с ограниченной ответственностью.

**Ключевые слова:** наследование, наследники, право на долю в уставном капитале; общество с ограниченной ответственностью.

<sup>1</sup> Ухвала колегії суддів судової палати у цивільних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 26.10.2011. Справа № 6-22079св11 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/19512458>.

**Pechenyi O. Some aspects of inheritance of rights in regard to legal entities**

The article analyzes features of the transition to heirs of right in regard to legal entities, the transmitter of which was the testator. Such rights in regard of legal entities as the right to receive cash payments upon liquidation, the output (exclusion) of the participant, the right on the share in the authorized capital of the business entity were isolated and analyzed.

Procedural aspects of realization by heirs of the right of inheritance, which included the right on share in the authorized capital of a limited liability company were analyzed on the example of the right on share in the authorized capital of a limited liability company.

**Keywords:** inheritance, heirs, the right on share in the authorized capital, a limited liability company.